

Skildring av Gräfsnäs slott

Återutgivning av text från 1872

En gratis publikation från
e-boksbiblioteket.se

Skildring av Gräfsnäs slott

- Återutgivning

av text från 1872

av "H. A. W. L-n"

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-080-6

Copyright © 2016 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil
Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

I den här e-boken får du veta mer om Gräfsnäs och dess slotts historia.

Du får läsa om spännande sägner om troll, sjöjungfrur och förbannelser. Du får veta mer om både Gräfsnäs slottsruin samt dess granne, Lo slott eller Loholms borg.

Den här texten publicerades år 1872 i den svenska tidskriften ”Svenska Familj-Journalen”.

Den här e-boken publicerades på sajten e-boksbiblioteket.se i oktober 2016.

Du får gärna länka till den här e-boken eller skicka vidare e-boken till vänner och bekanta. Du får till och med ladda ner den och sprida den vidare på din egen sajt eller blogg – men då kan vi inte göra eventuella ändringar, rättelser eller kompletteringar.

Eftersom den här texten skrevs på 1800-talet så innehåller den mått, ord och personer som inte är så bekanta i dag. Därför har vi kompletterat originaltexten med en kortfattad ordlista.

Skildring av Gräfsnäs år 1872

Den här texten publicerades ursprungligen år 1872 i tidsskriften "Svenska Familj-Journalen" med rubriken "Gräfsnäs förr och nu". Texten publicerades under signaturen "H. A. W. L-n".

Ien vidsträckt dal, ett par mil nordvest från Alingsås, ligger mellan höga berg sjön Antens vattenspegel, infattad i en ram af skogbeklädda stränder. På ett i sjöns norra ända utskjutande näs böjer sig på ruinerna efter en gammal riddarborg det vackra herresätet Gräfsnäs, och på den ej långt derifrån belägna ön *Loholmen* finnas ännu lemningar efter ett slott, om hvars fordna prakt och herrlighet nu mera endast sväfvande traditioner hafva något att förtälja. Enligt någras förmenande skulle detta slott varit det ursprungliga Gräfsnäs, som senare blifvit från ön förflyttadt till fasta landet; men följande tradition talar för att Gräfsnäs existerat samtidigt med slottet på *Loholmen*.

En af *Loholmens* ägare vid namn Gomer hade en dag, då han rott ut på sjön, mött en väl bemannad båt, från hvilken han hörde klagorop, hvarföre han rodde ditåt, samt fann en qvinna fastbunden i båtens stam. Den behjertade Gomer anföll då båten, kämpade länge

med manskapet och fattade slutligen den stålklädde röfvaren om lifvet samt kastade honom i sjön. Den räddade flickan berättade nu, att hon hette Hildegard, vore dotter af ägaren till Gräfsnäs och hade blifvit bortförd från slottet. Gomer fattade kärlek till den sköna Hildegard, följde henne till Gräfsnäs, hvarest han kort derefter firade sitt bröllop och lefde sedan lyckligt med henne i tre år. Då han efter denna tid en dag for ut på sjön, uppkom ett svårt oväder, så att han började förlora allt hopp om räddning; då visade sig sjöfrun och sade honom, att hon ville hämnas den riddare, han för tre år sedan dränkte, hvilken var sjöfruns vän, samt att Gomer nu skulle omkomma i Antens vatten. Gomer begärde då ett års uppskof. Bönen beviljades och sjön blef lugn, men då året förflutit och sjöfrun vid ett bad kallade Gomer, svarade han, att han ej behöfde lyda ett troll. Vattnet i Anten steg då så förfärligt, att det gick upp i tredje våningen på Loholms slott. Gomer, som högt älskade sin maka och sina barn beslöt då att uppoffra sig och for med sin vapendragare Hjalmar till en udde, hvarest han lade sin hatt på en buske och förklarade, att så länge busken fortfor att vara grön, så länge lefde han sjelf. Sjöfrun tog derpå Gomer; men Hjalmar sprang i sin förtviflan utmed stranden och kallade med höga rop sin husbonde, ehuru förgäfves. Berghällen, hvarpå Hjalmar stod, kallas ännu i dag Kallarehäll, och stenen, hvarifrån sjöfrun tog Gomer, heter Gomers sten. Busken vissnade bort för ungefär 30 år sedan.

När och af hvem Gräfsnäs först uppbygdes, har man sig ej bekant; men att det blifvit uppfördt i en länge sedan förfluten tid, derom vittna dess befastade läge och oregelbundna byggnadssätt med vallar och torn. Murarne, som haft en tjocklek af tre och en half aln, hafva med tiden antagit en sådan fasthet, att man vid senare repa-

rationer och förändringar nödgats använda sprängning. Vid ett af dessa tillfällen upptäcktes i en af murarne ett människoskelett klädt i full rustning och senare hafva äfven under tornens hvalf påträffats människoben, hvaraf man kan sluta till, att Gräfsnäs, i likhet med andra gamla borgar, varit skådeplatsen för våldsamheter och brott, öfver hvilkas minnen tiden länge sedan bredt sin mantel.

Sådant slottet afbildas i Dahlbergs *Suecia antiqua et hodierna* har det utgjorts af en mångfald tornkrönta byggnader grupperade kring en borggård, till hvilken vägen gick öfver en djup graf med vindbrygga samt genom en hvälfad inkörspport. Jordvåningen skyddades af bombfria hvalf. Innanför vallgrafven voro 8 fot höga vallar, som på båda sidor slutade med runda torn, hvilkas skottgluggar voro vända mot vindbryggan.

Som de äldsta, kända innehafvare af Gräfsnäs nämnas Gudmar Månsson Hjorthufvud och dennes son Magnus Gudmarsson Hjorthufvud, hvilken blef den heliga Birgittas make. Vidare Erik Abrahamsson Lejonhufvud, som var fader till Gustaf I:s andra gemål Margareta Lejonhufvud och blef halshuggen i Stockholms blodbad. Det berättas, att Gustaf och Margareta sammanvigdes på Gräfsnäs, och att den stora, halfva byggnadens längd upptagande kungssalen deraf fått sin benämning. Efter honom innehades godset af Sten Eriksson Lejonhufvud, hvars maka Ebba Liljehök, för sin tilltagsenhet och karlavulenheter vanligen Grefve Ebba kallad, tillsammans med sonen Axel Lejonhufvud tog en verksam del i stridigheterna mellan Johan III, hertig Carl och konung Sigismund genom sitt inflytande på Westgöta-adeln, som de samlade omkring sig på Gräfsnäs. Följden häraf blef att Axel Lejonhufvud efter flera veckors belägring nödgades fly ur riket. Som herre till Gräfsnäs skref sig äfven Måns

Bryntesson Liljehök, hvilken af sitt parti utropades till konung 1529, men blef tillfångatagen och afrättad i Stockholm. En sednare belägring hade slottet att utstå under danskarnes infall i landet 1612, då det tvingades att gifva sig åt Christian IV.

Efter det att godset sednare tillhört åtskilliga adliga familjer och 1828 förlorat sin fideikommiss-natur, öfvergick det 1848 till hertigen af Augustenburg, Christian August.

Under tidernas lopp har Gräfsnäs undergått stora förändringar dels genom fiendehand, dels genom eldsvådor. Enligt en gammal sägen skulle slottet trenne gånger, med 100 års mellanskof, förhärjas af elden och först derefter höja sig till välmakt och anseende. Sägness förra del har gått i fullbordan. Tre gånger, nämligen 1634, 1734 och 1834 har det hemsökts af svåra eldsvådor, men efter hvarje sådan blifvit återställdt, och sednast af öfverste Otto Ulfsparre, genom hvilken det erhållit sitt nu varande utseende. Väl har det sålunda efter hvarje brand åter höjt sig ur ruinerna, men sägnens sednare del är ännu långt ifrån att hafva gått i fullbordan. Under hertigen af Augustenburg har nämligen slottet genom de förvaltares vårdslöshet, åt hvilka uppsigten öfver det samma varit anförtrodd, skonslöst lemnats åt ett öde, som hotar det med fullständig ruin; och den prakt, som rådde i dess salar på den tid då "Grefve Ebba" församlade kring sig den oroliga Westgöta-adeln, är nu mera endast en saga.

Vid ett besök på det förr så ståtliga herresätet finner man i våra dagar ej sin väg spärrad af några ringmurar eller någon uppdragen vindbrygga. Den fordom djupa vallgrafven, som förvandlade den del af näset, hvarpå slottet ligger, till en ö, är nu igengrodd, och af murarne återstå endast några låga, gräsbevuxna vallar. Af befästningarne qvarstår visserligen ännu på högra sidan ett lågt torn, men

från dess krön nedblicka inga skildtvakter. Deras plats har intagits af några rönнар, som fattat fotfäste i remnorna af det torftäckta taket. I stället för ljudet från borgvaktens lur möter oss genom tornets skottgluggar grymtandet af grisar, angifvande det fredliga ändamål för hvilket den en gång så hotande befästningen nu mera användes. Den framtill öppna borggården är öfvervuxen af gräs, och när man stannar framför slottstrappan, finner man vestibulens dörröppning igenspikad med bräder. Tornen sakna sina spiror. Vinden spelar fritt in genom de sönderslagna fönstren, och hvart man vänder sig mötes blicken af spår efter tidens gnagande tand, dem ingen synes hafva vårdat sig om att utjemna. Allt är förfallet och ödsligt, och det enda, som förråder närvaron af lefvande varelser, är ljudet från de i tornet inhysta fyrfotingarne.

Tager man vägen snedt öfver borggården till slottets östra ända, finner man emellertid på gafvelväggen ingången till ett par bebodda rum i jordvåningen, hvilka sedan ett fjerdedels sekel tillbaka innehafva af en fiskare och hans hustru, nu mera slottets enda invånare. Deras roll af borgherrskap lærer dock varit föga afundsvärd, i anseende till det öfvervåld af ortens befolkning, som de ej mäktat afstyra, och hvilket gått ända derhän, att vid ett tillfälle eld blifvit anlagd i slottet och endast med svårighet kunnat dämpas. Som bevis på huruledes folket i omgifningarne betraktat det halft öfvergifna slottet som ett *commune bonum* kan anföras, att man i flera af nejdens stugor lærer igenfunnit fönsterbågar, som blifvit uttagna ur slottsbyggnaden. Ej underligt således att dess inre företer en anblick, som står i fullkomlig öfverensstämmelse med dess förfallna yttre. Vandalismen och okynnet hafva ohejdade fått göra hemgång i dess salar. Tapeterna äro i trasor, väggarne fullklottrade med inskriptioner af allehan-

da slag och oljetaflornas dukar sönderrifna.

Men rundt omkring det af menniskohänder så styfmoderligt behandlade slottet har naturens hand strött sina herrligaste håfvor. På sjöns motsatta strand, från hvilken vår vy af det nu varande Gräfsnäs är tagen, synas dess hvita murar liksom inbäddade i en blomsterkorg, bildad af de högstammiga, i mångfaldiga färger skiftande löfträd, hvilka spegla sina yppiga kronor i den omgifvande Antens vatten.

H. A. W. L-n.

Gräfsnäs' fordna utseende.

(Efter Dahlbergs Suecia antiqua.)

Gräfsnäs' nuvarande utseende.

(Efter en teckning af C. S. Hallbeck.)

Viktiga ord och personer

Abrahamsson, Lejonhufvud, Erik.

[död 1520] Svensk riddare och riksråd. Tjänstgjorde bland annat som hövitsman på Örebro och ståthållare över Östergötland. Avrättades vid Stockholms blodbad år 1520. Är i dag mest känd som pappa till drottning Margareta Lejonhufvud.

Aln.

Längdmått. En aln är 59 cm.

Heliga Birgitta.

[1303–1373] Svensk medlem av Folkunga-ätten som ägnade sitt liv åt sin kristna tro. Hon gjorde flera pilgrimsresor och levde de sista åren av sitt liv i Rom där hon också grundade en klosterorden. Hon blev år 1399 helgonförklarad av den dåvarande påven.

Bryntesson Liljehök, Måns.

[död 1529] Svensk adelsman och riksråd. Var en av landets mest inflytelserika män under 1520-talet. Avrättades 1529 för sin delaktighet i ett försök att avsätta kungen Gustav Vasa, det så kallade Västgöta herrarnas uppror.

Commune bonum.

Latinskt uttryck som betyder ”för det allmännas bästa”.

Dahlberg, Erik.

[1625–1703] Svensk arkitekt, militär och politiker. Är mest känd för sitt historiska verk ”Suecia antiqua et hodierna”.

Fideikommiss.

En typ av egendom som inte kan säljas utan måste gå i arv. I Sverige finns det fortfarande kvar ett 40-tal fideikommiss, de flesta är stora gårdar med stort kulturhistoriskt värde.

Fot.

Längdmått. En fot motsvarar 29,6 cm.

Gudmarsson Hjorthufvud, Magnus.

[ca 1300–1363] Svensk riddare. Är i dag mest känd som make till Katarina Birgersdotter, Heliga Birgittas syster.

Gustaf I.

[1496–1560] Gustav Vasa var kung av Sverige från 1523 till sin död 1560. Gustav Vasa är en av de mest inflytelserika kungarna i svensk historia. Gustav införde arvsmonarkin i Sverige och reformerade kyrkan. Många menar att Vasa skapade den moderna svenska nationalstaten.

Hallbeck, Carl Svante.

[1826–1897] Svensk illustratör från Göteborg som startade Ny Illustrerad Tidning. Flyttade till USA på 1860-talet som tecknare för Svenska Familj-Journalen. Var framför allt specialiserad på avbildningar av städer samt historiska byggnader och platser.

Johan III.

[1537–1592] Svensk kung från 1568 till sin död 1592. Var son till Gustav Vasa samt far till Polens kung Sigismund. Fängslades av sin bror, kung Erik XIV, och tillbringade flera år i husarrest i Gripsholms slott. Tog makten genom ett uppror och lät senare avrätta sin bror.

Hertig Carl.

[1550–1611] Karl var kung av Sverige från 1604 till sin död 1611 under namnet Karl IX. Var son till Gustav Vasa, bror till Johan III och halvbror till Erik XIV. Var inblandad i flera maktstrider och lät avrätta ett stort antal fiender inom adeln. Var också inblandad i fyra olika krig, bland annat mot Ryssland, Danmark och Polen.

Christian IV.

[1577–1648] Kristian var kung över Norge och Danmark från 1588 till sin död 1648. Är mest känd för sina militära misslyckanden, bland annat Kalmarkriget 1611–1613 och Trettioåriga kriget.

Christian August.

[1798–1869] Dansk hertig av Holstein-Augustenburg. Var ledande i ett uppror för att göra Holstein till en självständig nation. Landsförvisades från Danmark år 1851.

Lejonhufvud, Axel.

[1554–1619] Svensk lagman och riksråd. Var ståthållare över Finland och Västergötland.

Lejonhufvud, Margareta.

[1516–1551] Svensk drottning från 1536 tills sin död år 1551. Blev drottning i och med giftermålet med kungen Gustav Vasa år 1536.

Leijonhufvud, Sten Eriksson.

[1518–1568] Svensk riddare och riksråd.

Liljehök, Ebba.

[1529–1609] Svensk grevinna, friherrinna och brukspatron. Drev bland annat godsen Gräfsnäs och Käggleholm. Hon var en av landets mest inflytelserika kvinnor.

Magnusson Hjorthufvud, Gudmar.

[ca 1300] Svensk lagman, riksråd och riddare. Var en av landets mest inflytelserika personer i början av 1300-talet. Var riksråd under kung Birger samt hertigarna Erik och Valdemar. Hans namn skrivs ibland även Gudmar Månsson och greve Gomer.

Mil.

Längdmått. En svensk mil var 10 688 meter när den här texten skrevs.

Sigismund.

[1566–1632] Sigismund var kung av Polen, storfurste i Litauen och kung av Sverige (1592-1599). Sigismund var son till Vasa-kungen Johan III. Sigismund avsattes från den svenska tronen efter ett väpnat uppror lett av hans farbror hertig Karl.

Stockholms blodbad.

Den 7–11 november 1520 avrättades 82 personer av den nykrön-

te kungen Kristian II.

Fler böcker: E-boksforlaget.se

Om du gillar e-böcker om historia så kommer du att gilla utbudet hos E-boksforlaget.se

Det här förlaget är specialiserat på utgivning av äldre texter om arkeologi, resor och biografier.

Alla titlarna går att hitta hos de flesta e-bokhandlare, i iTunes samt på många bibliotek.

Här är några exempel på titlar:

Klassiska deckare

- "Sherlock Holmes: »Gloria Scott«"
- "Sherlock Holmes: Beryllkronan"
- "Sherlock Holmes: De fem apelsinkärnorna"
- "Sherlock Holmes: De rödhårigas förening"
- "Sherlock Holmes: Den avhuggna tummen"
- "Sherlock Holmes: Den blå karbunkeln"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna brudgummen"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna kapplöpningshästen"
- "Sherlock Holmes: Blodbokarna."
- "Sherlock Holmes: Det spräckliga bandet."
- "Sherlock Holmes: Den grekiske tolken"

- "Sherlock Holmes: Musgraves ritual"
- "Sherlock Holmes: Det gula ansiktet"
- "Sherlock Holmes: Det hemlighetsfulla mordet vid skogssjön"
- "Sherlock Holmes: Den hemlighetsfulle patienten"
- "Sherlock Holmes: Börsmäklarens biträde"
- "Sherlock Holmes: En skandal i Böhmen"
- "Sherlock Holmes: Krymplingen"
- "Sherlock Holmes: Lorden och hans rika amerikanska brud"
- "Sherlock Holmes: Mordet i Reigate"
- "Sherlock Holmes: Tiggaren med den kluvna läppen"

Arkeologi

- "Solgudens yxa och Tors hammare"

- (1899)
- "Hällristningarnas ålder" (1869)
- "Feniciska kolonier i Skandinavien" (1875)
- "Hällristningar på Kinnekulle" (1892)
- "Forntidens perioder" (1892)
- "Hur gamla är hällristningarna?" (1869)
- "Bohusläns bygdeborgar" (1909)
- "Bohuslänska hällristningar" (1879)
- "Fynden i Troja" (1878)
- "Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse" (1889)
- "Svear och götar under folkvandringstiden" (1905)
- "Husaby kyrka" (1899)
- "Hällristningarna i Järrestad" (1881)
- "Nordens fartyg från hednatiden" (1872)
- "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" (1842)
- "Grafkistor af klufna och urhålkade stockar" (1894)
- "Den svenske solguden och den svenske Tyr" (1906)
- "Skånska fornminnen" (1853)
- "Ölands fornminnen" (1874)
- "Tors hammare" (1872)
- "Våra fornminnen – vad de lära oss" (1916)
- "Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden" (1901)
- "Förstörda fornminnen i Bohuslän år 1924"

Djur & natur

- "Svenska djur i folktron" (1898)

- "Skäggets historia" (1893)
- "Kattens kulturhistoria" (1882)
- "Djurens sömn" (1889)
- "Katten i forntida Egypten" (1889)
- "Ett dygn på månen år 1870"
- "Orkidéernas historia" (1894)
- "Blomsterspråket" (1888)
- "Sveriges hundraser" (1880)
- "Guide till biskötsel" (1885)

Kulturhistoria

- "Midvinterns solfest" (1894)
- "Julen på 1870-talet – Skildringar och illustrationer i svenska tidskrifter"
- "Om julens härkomst" (1899)
- "Julen i Skåne på 1820-talet"
- "Nyaste och tillförlitligaste Drömboken" (1918)
- "1870-talets bästa tips för frisyr och utseende"
- "Lyxens historia" (1870)
- "Gaffelns historia" (1889)
- "Kanalbyggen på planeten Mars" (1888)
- "Vårt solsystem" (1878)

Resor

- "Ett besök i Venedig år 1878"
- "Strandgatan i Visby år 1879"
- "Resa på Dalslands kanal år 1877"
- "Nyköpings slott" (1877)
- "Ett besök i Marstrand år 1882"
- "Min resa i Blekinge och Kalmar år 1854"
- "Resor med luftballong år 1873"

- "Runlejonet i Venedig" (1871)
- "En utflykt på Mälaren år 1871"
- "Skildring af Vestergötland år 1882"
- "Kalmar slotts historia" (1880)
- "Ett besök i Södertälje år 1881"
- "En färd på Donau år 1882"
- "Ringmuren i Visby" (1874)
- "Fredrikstens fästning och Karl XII" (1879)
- "Petras helgedomar" (1921)
- "Ett besök i Boxholm år 1885"
- "Skildring av Riseberga klosterruiner" (1874)
- "Borgholms slottsruin" (1878)
- "Rundtur i södra Frankrike år 1880"
- "Ett besök på Djurgården sommaren 1868"
- "Sigtunas tidiga historia" (1872)
- "Helgeandskyrkan i Visby" (1878)
- "Norrköpings historia" (1871)
- "Ett besök i Waxholm år 1870"
- "Vadstena slott" (1875)
- "Skildring av Island" (1870)
- "Besök på Gripsholms slott år 1895"
- "Ett besök i Rom år 1870"
- "Besök på Helgoland år 1874"
- "Guide till Uppsala år 1875"
- "Kyrkoruinen S:t Katarina i Visby" (1877)
- "Gripsholms slott" (1877)
- "Ett besök i Strängnäs år 1874"
- "Ett besök i Visby år 1906"
- "Bohus fästning" (1869)
- "En resa på Rhen år 1866"
- "Ett besök i Ystad år 1872"

Svensk geografi

- "Märkliga orter i Sverige" (1883)
- "Skildring av Värmland år 1882"
- "Skildring av Dalälven år 1876"
- "Skildring av Ångermanland 1882"
- "Skildring av Bohuslän år 1882"
- "Skildring av Dalsland år 1882"
- "Skildring av Närke år 1882"
- "Skildring av Öland år 1882"
- "Skildring av Stockholm år 1882"
- "Skildring av Västmanland år 1882"
- "Skildring av Härjedalen år 1882"
- "Skildring av Gästrikland år 1882"
- "Skildring av Jämtland år 1882"
- "Skildring av Göteborg år 1882"
- "Skildring av Halland år 1882"
- "Skildring av Blekinge år 1882"
- "Skildring av Gotland år 1882"
- "Skildring av Södermanland år 1882"
- "Skildring av Östergötland år 1882"

Vikingar

- "Vikingatidens Lund och Birka" (1909)
- "Jomsvikingarnas saga" (1888)
- "Fyndet av vikingaskeppet i Gokstad år 1880"
- "Hervars och Hedreks saga" (1888)
- "Carl Larssons Uppsala-tempel" (1908)
- "Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner" (1880)
- "Sverige och vikingafärderna västerut" (1924)